

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Eğitimi: Lisans ve Lisansüstü Ders Programlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi

International Relations Education in Turkey: A Comparative Analysis of Undergraduate and Graduate Curricula

Elem EYRİCE TEPECİKLIÖĞLU¹

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler alanında mevcut lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının müfredatlarında diğer derslere oranla daha sıklıkla yer verilen ders ve ders grupları olup olmadığını belirlemeyi ve lisans ile lisansüstü düzeyde bu alandaki temel benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmalı bir perspektifle açıklamayı amaç edinmektedir. Çalışma kapsamında, ilgili Uluslararası İlişkiler programlarının müfredatlarında yer alan derslerin içeriklerinin ayrıntısına girmeden, sadece ders başlıklarının ve statülerinin (zorunlu veya seçmeli ders olma durumu) baz alındığı bir inceleme yapılmıştır. Çalışmanın temel bulgusu, Uluslararası İlişkiler alanında lisans ve lisansüstü programlarda yer verilen bazı temel ders grupları bulunmakta olduğu ve bu derslerle ilgili olarak, gerek lisans gerekse lisansüstü ders programlarında, lisans düzeyinde daha belirgin bir şekilde gözlemlenen bir standardizasyonun mevcut olduğudur. Uluslararası İlişkiler bölümlerinde müfredatların standardizasyondan kısmen saptığı derslerin ise alan/bölge ve ikinci yabancı dil derslerinin olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler, uluslararası ilişkiler programları, uluslararası ilişkiler müfredatları.

ABSTRACT

The main aim of this study has been to specify the courses and the course groups most frequently offered at undergraduate and graduate levels in International Relations programs in Turkey, and explain main similarities and differences in the relevant curricula with a comparative perspective. In this context, the research has been conducted with a focus on the titles and status (i.e. compulsory or elective) of the courses without analyzing their content. The primary finding of the study is that there are some major course groups prevalent in most undergraduate and graduate programs in International Relations and there is, also, a standardization in the related curricula especially at the undergraduate level. The only significant exception to this wide standardization in the curricula across several departments is on the courses on area studies or second foreign language.

Keywords: International relations, international relations programs, international relations curricula

1. GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler çalışmaları, uzun yıllar siyaset biliminin bir alt dalı olarak görülmüştür. Ancak 1918 yılında Birleşik Krallık’ta bulunan Aberystwyth Üniversitesi bünyesinde Uluslararası İlişkilere dair ilk kürsü olma niteliği taşıyan Woodrow Wilson kürsüsünün kurulmasıyla, yirminci yüzyılın başında Uluslararası İlişkilerin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkması yönünde ilk adım atılmıştır. Uluslararası alanda yaklaşık bir asırlık bir geçmiş olan Uluslararası İlişkilerin tarihsel gelişme süreci, Türkiye’de daha da yenidir. Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak Türkiye’de ortaya çıkışında öncü rolü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, yani Osmanlı dönemindeki adı ile Mekteb-i Mülkiye üstlenmiştir (Ataöv, 1967; Sezer, 2005). İmparatorluk döneminde sivil yönetici sınıfı yetiştirme ve bürokrat adaylarının uluslararası sistem hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlama amaçlarını taşıyan bu kamu yönetimi okulunda; tarih, coğrafya,

hukuk, iktisat, yabancı diller, devletler hukuku ve siyasi tarih gibi dersler okutulmaktaydı (Erhan, 2010).

Disiplinde, 1970’li yıllara kadar devam eden Mülkiye “tekeli” (Aydınlı ve Mathews, 2009), Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve ODTÜ’nün de gelişimiyle Ankara Üniversitesi dışındaki üniversitelerde de, bazıları Uluslararası İlişkiler dersleri içeren Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümlerinin açılması ile sarsılmaya başlamıştır. Takip eden 1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca Türkiye’de Uluslararası İlişkilere olan ilgi giderek artmış ve pek çok üniversitede Uluslararası İlişkiler bölümleri açılmaya başlanmıştır (Karaosmanoğlu, 2005). Uluslararası İlişkiler bölümlerinin sayısında yaşanan artışın bölümün cazip ve gözde konumunun yanı sıra, AB ile müzakerelerin başlaması ve Türkiye’nin özellikle 2000’li yılları takiben daha dışa dönük, çok yönlü ve aktif bir dış politika anlayışını benimsemesi ile ilgili olduğu söylenebilir (Hürsoy ve Tepeciklioğlu, 2013).

¹ Araş. Gör., Yaşar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, elem.eyrica@gmail.com

Türkiye’de özellikle 2000’li yıllar sonrasında, sadece üniversite sayısında değil, Uluslararası İlişkiler bölümlerinin sayısında da hala devam eden bir artış yaşanmaktadır. 2012 yılı Temmuz ayı itibarıyla Türkiye’de, 103’ü devlet üniversitesi, 65i vakıf üniversitesi ve 7 tanesi vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 175 üniversite bulunmaktadır (YÖK, 2012). 2008 yılı itibarıyla Türkiye’de toplam 42 üniversitede Uluslararası İlişkiler ve benzeri adlar altında lisans öğrenimi mevcutken (ÖSYM, 2008), Temmuz 2012 itibarı ile bu sayı 109’a çıkmıştır.1

Tablo 1: Uluslararası İlişkiler Alanında Mevcut Lisans ve Lisansüstü Program Sayıları (2012)²

	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora
Devlet Üniversitesi	66	27	17
Vakıf Üniversitesi	43	17	5
Toplam	109	44	22

Türkiye’de “Uluslararası İlişkiler”, “Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği” (2 üniversite)³ ve “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler”⁴ bölümleri altında Uluslararası İlişkiler alanında mevcut 109 lisans programının 66’sı devlet üniversitelerinde, 43’ü ise vakıf üniversitelerinde bulunmaktadır. Bu bölümler; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İktisat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İşletme Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi ve Ticari Bilimler Fakültesi bünyelerinde bulunmaktadır. Türkiye’deki üniversitelerin 44’ünde “Uluslararası İlişkiler”, “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” ve “Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme” adları altında tezli yüksek lisans programları bulunmaktadır. Bu rakama “Avrupa Çalışmaları”, “Orta Doğu Araştırmaları” ve “Afrika Çalışmaları” gibi Uluslararası İlişkiler ile ilgili bir bölge ya da alana özel olarak açılan yüksek lisans programlarının sayısı dahil edilmemiştir. Zira bu tür programlarda, belirli bölgelere odaklanan dersler verildiğinden ve bu dersler her bölgeye/alana özgü programda farklılık gösterdiğinden, bu programlarda mevcut derslerin incelenmesi, Uluslararası İlişkiler bölümlerinde verilen temel dersleri belirlemeyi amaçlayan bu tarz bir çalışmaya katkı sağlamayacaktır. Uluslara-

rası İlişkiler ile ilgili bahsi geçen 44 tezli yüksek lisans programının 27’si devlet üniversitelerinde 17’si ise vakıf üniversitelerinde bulunmaktadır.⁵ Türkiye’de Uluslararası İlişkiler bölümlerinde “Uluslararası İlişkiler” veya “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” adı altında doktora programına sahip üniversite sayısı ise, 17’si devlet üniversitesi, 5’i ise vakıf üniversitelerinde olmak üzere toplam 22’dir.⁶ Uluslararası İlişkiler alanında lisans ve lisansüstü düzeyde okuyan öğrenci sayısı ve görev alan öğretim üyesi sayısı şu şekildedir:

İki numaralı tablodan da görüldüğü üzere, 2010-2011 öğretim yılında, Uluslararası İlişkiler ve ilgili öğretim alanlarında okuyan lisans öğrencisi sayısı toplam 23,451; lisansüstü öğrenci sayısı ise yüksek lisansta 2,245 ve doktora 638 olmak üzere toplam 2,883’tür (ÖSYM, b.d.).⁷ Aynı öğretim döneminde bahsi geçen alanlarda çalışan toplam öğretim üyesi sayısı ise sadece 612’dir. Bunların 91’i profesör, 70’i doçent, 199’u yardımcı doçent, 65’i öğretim görevlisi, 7’si okutman, 1 tanesi uzman ve 179’u araştırma görevlisidir. Uluslararası İlişkiler bölümlerinde görev alan kadın öğretim üyesi sayısı 272 iken, erkek öğretim üyesi sayısı ise 340’tır (ÖSYM, 2012).⁸

Çalışmanın buraya kadar olan bölümünde, Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişme süreci ve Uluslararası İlişkiler bölümleri ile ilgili temel sayısal veriler ortaya konulmaya çalışıldı. Ancak Uluslararası İlişkiler müfredatlarında yer alan ve/veya alınması gereken derslerin akademisyenler tarafından belirlenmesi sürecini, bölgesel ve küresel ölçekte yaşanan gelişmelerden ve disiplinde hâkim geleneklerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle bir sonraki bölümde, Uluslararası İlişkiler müfredatlarının oluşturulmasında önemli rolü olan küresel/bölgesel gelişmelerden ve disiplindeki çalışma alanlarını etkileyen temel akademik yaklaşımlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1.1. Bölgesel/Küresel Gelişmeler ve Uluslararası İlişkiler Müfredatları

Uluslararası İlişkiler bölümleri bölgesel ve uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmelere bağlı olarak lisans ve lisansüstü müfredatlarında bazı değişiklikler

Tablo 2: Uluslararası İlişkiler Alanında Okuyan Öğrenci ve Çalışan Öğretim Üyesi Sayıları (2010-2011)

Öğrenci							
Lisans		Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
23,451		2,245		638		26,334	
Öğretim üyesi							
Prof.	Doçent	Yrd. Doç.	Öğr. Gör.	Okutman	Uzman	Araş.G ör.	Toplam
91	70	199	65	7	1	179	612

(Kaynak: ÖSYM Verileri)

ve güncellemeler yapmak durumundadır. Bu durum sadece ders programlarına yeni dersler eklenmesi ile değil aynı zamanda mevcut derslerin içeriğinin zenginleştirilmesi ve değişen koşullara bağlı olarak bu derslerde işlenen konuların revize edilmesi ile sağlanabilir. Ancak burada bahsi geçen uluslararası alandaki gelişmeler tek boyutlu olarak düşünülmemelidir. Bu gelişmelerden kasıt, hem dünya siyasetindeki konjonktürün hem de Uluslararası İlişkiler disiplininin genel olarak geçirdiği evrim sürecinin Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler programlarının müfredatlarını etkileme kapasitesidir. Bu faktörlerden ilki, uluslararası siyaseti etkileyen farklı dinamiklerin ders programlarına yansımaları ile kendisini göstermektedir. Örneğin Karaosmanoğlu’nun (2005) belirttiği üzere soğuk savaşın bitimi ile birlikte uluslararası sistemin giderek daha dinamik ve karmaşık hale gelmesi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ders programlarında güvenlik çalışmalarına ve güvenlikle ilgili derslere daha çok yer verilmesi sonucunu doğurmuştur.

İki kutuplu düzenin sona ermesinin ardından yeni güvenlik sorunları ve tehditlerinin ortaya çıkışı ve güvenlik algısının değişimi sonucunda gerek Soğuk Savaş sonrası düzeni ele alan gerekse güvenlik kavramını klasik anlamdan farklı bir şekilde inceleyen, “göç siyaseti ve göçün güvenikleştirilmesi”, “ulusal güvenlik”, “1990’dan bu yana Soğuk Savaş sonrası siyaset” ve “Sovyet sonrası Avrupa ve Türkiye güvenlik ilişkileri” gibi derslerin uluslararası ilişkiler müfredatlarına eklendiği görülmektedir. Uluslararası ilişkiler çalışmaları açısından bir dönüm noktası olan çok kutuplu ve belirsizliklerle dolu bu yeni düzen Uluslararası İlişkilere ait terminolojinin gelişmesine katkıda bulunduğu gibi, disipline yeni kavramlar ve kuramlar katmıştır. Benzer durum, Soğuk Savaş sonrası ivmesini artıran küreselleşme olgusu ve beraberinde getirdiği kimi sorunlar ile ilgili derslerin geçtiğimiz son on yıl içerisinde Uluslararası İlişkiler müfredatlarına eklenmesi sonucunu doğurmuştur. “Küreselleşme ve uluslararası göç”, “küreselleşme ve uluslararası örgütler”, “küreselleşme sürecinde Türkiye” ve “küresel göç hareketleri ve uluslararası ilişkiler” dersleri, bu derslerden sadece birkaçıdır.

Uluslararası siyasette meydana gelen güncel olayların Uluslararası İlişkiler yazını ve Uluslararası İlişkiler müfredatlarını etkileme kapasitesi üzerine bir diğer örnek olay incelemesi, 11 Eylül 2001 terörist saldırıları üzerinden yapılabilir. 11 Eylül sonrası uluslararası ilişkilerin geçirdiği evrim sonucu, Uluslararası İlişkiler programlarının müfredatları da yenilenmiş, Türkiye’deki üniversiteler de dâhil olmak üzere dünya

çapında Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarına yeni dersler eklenmeye başlamıştır. Örneğin, özellikle insan güvenliği odaklı yeni güvenlik yaklaşımlarını içeren dersler Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarına dahil olmuş, bunun yanı sıra, devlet dışı aktörlerin dünya siyasetindeki rolünün artışı ile de bağlantılı olarak ulus aşırı topluluklar ve terörist gruplar gibi suç örgütlerini de içeren çok çeşitli ve devletten farklı aktörlere yer veren dersler vasıtasıyla müfredatlar zenginleşmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ders programlarında pek rastlayamadığımız “terörizm ve politik şiddet”, “milliyetçilik ve etnik sorunlar”, “uluslararası hükümet dışı kuruluşlar” veya “terörizm ve yeni dünya düzeni” gibi derslerin müfredatlara eklenmesi, bu sürecin bir sonucudur.

Farklı ülkeler, ülke grupları, bölgeler ve uluslararası örgütler genelde dünya siyasetini, özelde ise belirli ülkelerin dış politikasını-bizim durumumuzda Türk dış politikasını-etkilemedeki rolleri nedeniyle Uluslararası İlişkiler müfredatlarında yer almaktadırlar. Çalışmanın Uluslararası İlişkiler bölümlerinde okutulan temel bölge/alan derslerinin analiz edildiği üçüncü ve dördüncü bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde inceleneceği gibi, Türkiye’nin yakın çevresi ve komşuları da dâhil olmak üzere en çok ilişki içerisinde bulunduğu ülkeler ya da bölgelere ilişkin dersler Uluslararası İlişkiler müfredatlarında daha sıklıkla yer bulmaktadır. Örneğin Türkiye’de, Uluslararası İlişkiler disipliniinde çalışılan temel alanları saptamak amacıyla 195 akademisyen ile yapılan anket çalışmasında bölgeler ve güncel gelişmelerin müfredata etkisi gibi konulara ilişkin olarak “derslerde örnek olayları ağırlıklı olarak hangi ülke/bölgelerden seçtiniz?” sorusuna katılımcıların yüzde 94’ünün ABD (Amerika Birleşik Devletleri), yüzde 91’inin Avrupa, yüzde 66’sının ise Avrupa Birliği ve Ortadoğu cevaplarını verdiği görülmektedir (Aydın ve Yazgan, 2009). Çalışmanın bahsi geçen bölümlerinde de değinileceği gibi, Türkiye’nin daha yoğun ilişki içerisinde bulunduğu ülke ve bölgelere ilişkin dersler Uluslararası İlişkiler müfredatlarında daha sıklıkla yer almasına rağmen, son dönemde izlenmeye çalışılan aktif ve çok yönlü dış politika anlayışı sonucu, daha önce müfredatlarda çok yer verilmeyen, Afrika, Latin Amerika ve Uzakdoğu gibi bölgelere yönelik derslerin de ders programlarında kendilerine yer bulmaya başladıklarını görmekteyiz. Ancak bu durum, sadece siyasi ilginin akademik alana yansımalarıyla açıklanamayacak olup, bu bölgelerin uluslararası politikada kazandıkları önemin artmasıyla da yakından alakalıdır.

Uluslararası İlişkilerin bir disiplin olarak geçirdiği

evrim ise, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de disipline ilişkin çalışma metotları ve disiplinin kuramsal çerçevesi ile birlikte Uluslararası İlişkiler bölümlerinde takip edilen ders programlarını da etkilemektedir. Her bilimsel disiplinde olduğu gibi Uluslararası İlişkilerde de farklı zamanlarda hâkim bazı yaklaşımlar olagelmıştır. Hangi yaklaşımların disipline yaygın hale geleceği konusu ise, uluslararası konjonktürle yakından alakalıdır. Örneğin, ABD’nin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası siyasetteki etkin konumu, Uluslararası İlişkilerin uzun süre bir “Amerikan sosyal bilimi” (Hoffman, 1977;Smith, 2002) olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Bu durum, Uluslararası İlişkilerde ABD’li akademisyenlerin çalışmalarının disipline ilişkin kuramsal (realizm) ve yöntemsel (pozitivizm) gelişimi etkilemesi ile yakından ilgilidir. Başka bir deyişle, ABD’nin uluslararası sistemdeki hegemonyası, Amerikalı akademisyenlerin disipline başat konumlarını doğrudan bir şekilde etkilemiştir (Smith, 2002). Bu durumun yavaş yavaş değişmeye başladığının temel göstergelerinden biri ise, disipline ontolojik anlamda eleştirel, yöntembilimsel/epistemolojik anlamda ise post-pozitivist yaklaşımların yaygınlık kazanmaya başlamasıdır. Bu değişim, Uluslararası İlişkiler müfredatlarında da etkisini göstermiş, ders programlarında mevcut dersler ve bu derslerin içerikleri Uluslararası İlişkilerdeki yeni ve farklı akademik yaklaşımları da içerecek şekilde yeniden şekillenmeye başlamıştır. Örneğin bundan yirmi sene önce, Uluslararası İlişkiler müfredatlarında “feminizm ve küresel siyaset”, “küresel çevre sorunları”, ya da “kimlik ve siyaset” gibi derslerin yer alması düşünülemezdi. Bu durum, belirli konuların ve (f)aktörlerin uluslararası politikada daha önemli hale gelmesi ve bunun sonucunda Uluslararası İlişkiler akademisyenleri tarafından daha çok incelenmesinin doğrudan bir sonucudur.

Bu çalışma, sosyal bilimlerdeki diğer disiplinlere kıyasla gerek dünyada gerekse Türkiye’de oldukça yeni bir disiplin olan Uluslararası İlişkiler disiplinine dair Türkiye’de mevcut lisans ve lisansüstü programların müfredatlarını inceleme amacı gütmektedir. Böyle bir incelemeye gerek duyulmasının temel sebebi, Keyman ve Ülkü’nün de (2007) belirttiği gibi, uluslararası ilişkilerin gittikçe karmaşıklaştığı ve çok yönlü bir hal aldığı günümüz dünyasında Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarının öneminin giderek artmasıdır. Zira Uluslararası İlişkiler bölümleri, ancak ders programlarını bu gelişmeleri göz önünde bulundurarak revize edip güncelleştirebildiği ölçüde alanında yetkin uluslararası ilişkiler uzmanları yetiştirebilecektir. Türkiye’de Uluslararası İlişkiler alanında

mevcut lisans ve lisansüstü programların müfredatlarındaki temel ders ve ders gruplarını belirlemeyi amaçlayan çalışma, aynı zamanda ortaya koyduğu kapsamlı müfredat incelemesi ile Uluslararası İlişkiler alanında mevcut bir eksikliği giderme amacını taşımaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle, ülkemizde son yirmi yılda gelişim göstermeye başlayan bir disipline lisans ve lisansüstü programlarda verilen temel bazı derslerin olup olmadığı sorusuna cevap arandı. Bu konunun genel olarak incelendiği metodoloji kısmında çalışmada kullanılan yöntem ek olarak, Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisans ve lisansüstü düzeyde okutulan temel derslere ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümü takip eden ve çalışmanın temel bulgularının ortaya konduğu üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise sırasıyla, lisans ve lisansüstü öğrenimde verilen temel ders ve ders grupları, bu derslerin zorunlu ve seçmeli olma durumlarına göre ayrı bir şekilde incelenmiştir.

2. METODOLOJİ

Çalışma kapsamında Türkiye’deki üniversitelerin tam sayısına ulaşmak amacıyla Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından hazırlanan devlet ve vakıf üniversiteleri listesi esas alındı. Bu üniversitelerin hangilerinde “Uluslararası İlişkiler”, “Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği” ve “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” bölümleri altında lisans programları bulunduğu ise üniversitelerin ilgili fakültelerinin internet sayfalarından belirlendi. Uluslararası İlişkiler ve benzeri adlar altında mevcut tezli yüksek lisans ve doktora programları için ise, üniversitelerin hem ilgili fakültelerinin hem de sosyal bilimler enstitülerinin internet sayfalarındaki bilgiler esas alındı.

Bazı üniversitelerde Uluslararası İlişkiler alanında iki farklı lisans programı mevcuttur. Bu üniversitelerde hem Türkçe hem İngilizce (İstanbul Arel Üniversitesi ve Okan Üniversitesi) ya da hem Türkçe hem Fransızca (Yeditepe Üniversitesi) dillerinde eğitim verilmekte, ayrıca, yüzde otuz İngilizce ve yüzde yüz İngilizce (Gediz Üniversitesi) eğitim veren Uluslararası İlişkiler bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerle ilgili Türkçe ve yabancı dilde hazırlanan ders programlarının hangisinin çalışma kapsamına alınacağı konusunda bir karara varmak amacıyla mevcut ders programlarının hepsi incelendi. Bu inceleme sonucunda ayrı dildeki ders programları arasında seçmeli ders listeleri de dahil olmak üzere önemli bir fark olmadığı görüldüğünden ve iki programdan hangisinin değerlendirme kapsamına alınacağına ilişkin objektif bir kriter bulunmadığından değerlendirme, Türkçe Uluslararası İlişkiler programına göre yapıldı. Ayrıca,

iki ayrı dilde eğitim veren lisans programlarının bazılarında önerilen bir veya birkaç seçmeli dersle ilgili farklılıklar, lisans düzeyinde belirlenen temel derslerle ilgili olmadığından, farklı dillerdeki bölümlere ilişkin olarak çalışma kapsamında bir genişletilme yapılmasına gerek kalmadı.

Çalışma yapılırken, Uluslararası İlişkiler alanındaki lisans programlarından 31’i devlet üniversitesi, 35’i ise vakıf üniversitelerinde olmak üzere toplam 66 Uluslararası İlişkiler bölümünün lisans ders programına ulaşılabilmektedir (Bu oran, Uluslararası İlişkiler alanında 109 üniversitede lisans programı olması durumu göz önünde bulundurulduğunda, yüzde 60’lık bir orana denk gelmektedir). Uluslararası İlişkiler alanında açılan 44 tezli yüksek lisans programının 38’inin ders programlarına ulaşılmışken, 22 doktora

programının 20’sinin ders programlarına ulaşılabilmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye’deki üniversitelerde Uluslararası İlişkiler ve benzeri adlar altında mevcut lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının ilgili müfredatlarında hangi derslerin daha yoğun bir şekilde yer aldığı ve bu derslerin hangilerinin zorunlu, hangilerinin ise seçmeli olduğuna dair bir liste hazırlandı. Ancak Uluslararası İlişkilerle ilgili lisans ve lisansüstü programlarda incelenecek ve çalışmaya dâhil edilecek olan bu derslerin belirlenmesi için, öncelikli olarak mevcut lisans programlarında daha çok hangi derslerin yer aldığına bakıldı. Bu inceleme sonucunda elde edilen verilere göre, Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisans ve lisansüstü düzeyde okutulan ve çalışma kapsamında aşağıdaki tabloda belirtildiği şekilde ders başlıkları çerçevesinde ayırdığımız temel dersler şunlardır:⁹

Tablo 3: Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde Lisans ve Lisansüstü Düzeyde Okutulan Temel Dersler

Lisans Dersleri
Uluslararası İlişkiler/Uluslararası İlişkilere Giriş
Uluslararası İlişkiler Kuramları/Uluslararası İlişkilerde Kuramsal Tartışmalar
Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Metodoloji)
Siyasi Tarih ve İlgili Dersler (Diplomasi Tarihi/Uygurluk Tarihi/Dünya Tarihi/Medeniyetler Tarihi)
Siyaset Bilimi
Hukuk Dersleri (Hukuka Giriş/Anayasa Hukuku/Medeni Hukuk)
Uluslararası Hukuk/Devletler Hukuku
Türk Dış Politikası
İktisat Dersleri (İktisada Giriş, Mikro İktisat, Makro İktisat)
Sosyoloji/Siyaset Sosyolojisi
Karşılaştırmalı Siyaset (Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler/Çağdaş Devlet Sistemleri)
Uluslararası Politika ve İlgili Dersler (Uluslararası Güvenlik/Uluslararası Politikada Güncel Sorunlar)
Siyasal Düşünceler Tarihi
Yabancı Dil
İkinci Yabancı Dil
Alan Dersleri
Türk Siyasal Yaşamı
Uluslararası Politik Ekonomi
Lisansüstü Dersleri
Uluslararası İlişkiler/Uluslararası İlişkiler Kuramları
Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri
Türk Dış Politikası
Uluslararası Politika/Uluslararası Güvenlik/Karşılaştırmalı Politika
Siyasi Tarih/Dünya Tarihi/Diplomasi Tarihi
Hukuk/Uluslararası Hukuk
Türk Siyasal Yaşamı
Uluslararası Politik Ekonomi
Seminer
Alan Dersleri

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, Uluslararası İlişkiler alanında lisans düzeyinde verilen on sekiz temel ders grubu bulunmaktadır. Bu derslerden, uluslararası ilişkilerle ilgili temel kavramların anlatıldığı, disipline ilişkin ana terminolojinin sunulduğu ve Uluslararası İlişkiler kuramlarının genel bir şekilde incelendiği Uluslararası İlişkilere Giriş mahiyetindeki dersler genellikle lisans öğreniminin birinci senesinde zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Ancak, Ulus-

lararası İlişkiler kuramları ile ilgili ayrıntılı bilgi, ilerleyen sınıflarda, Uluslararası İlişkiler teorileri/kuramları başlığı altında ayrı bir ders kapsamında verilmektedir. Uluslararası İlişkiler bölümlerinde genellikle ilk iki sene içinde verilen diğer bir temel ders, lisans öğrencilerine sosyal bilimlerde bilimsel bir araştırmanın niteliği ve bu çalışmada kullanılacak metodoloji konusunda bilgi vermeyi amaçlayan sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri dersidir.

Uluslararası ilişkiler bölümlerinde daha çok lisans öğreniminin ilk iki senesi içerisinde dünya tarihi, siyasi tarih veya uygarlık tarihi gibi başlıklar altında tarih dersleri, çeşitli hukuk ve iktisat dersleri ile farklı bölge ve dilleri kapsayan dersler sunulmaktadır. Bu dersler dışında Uluslararası İlişkiler lisans programlarının müfredatlarında gerek Türk siyasetindeki tarihi ve güncel gelişmelere odaklanan Türk siyasal yaşamı gibi dersler, gerekse uluslararası siyasetteki güncel olaylara ve/veya farklı siyasal sistemlere yer veren uluslararası politika ve karşılaştırmalı siyaset gibi dersler yer almaktadır. Uluslararası ilişkiler bölümlerinde okutulan diğer temel derslerden bazıları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar dış politikanın, genel olarak en çok ilişki içinde bulunan ülkelerle ilişkiler bağlamında incelendiği Türk dış politikası; siyaset ve ekonomi arasındaki ilişki ile uluslararası ekonominin dünya siyasetini etkileme biçimine odaklanan uluslararası politik ekonomi ve genellikle klasik Yunan filozoflarının görüşlerinden başlayarak siyasi düşüncenin evrimini ele alan siyasal düşünceler tarihi dersleridir. Lisansüstü düzey-

de verilen temel derslerin sayısı, lisans öğrenimine göre neredeyse yarıya inmiştir ancak yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilen bu derslerin daha zengin bir içeriğe sahip olmalarına rağmen en azından ders isimleri bağlamında lisans dersleriyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Lisans ve lisansüstü öğrenimde verilen bu temel derslere ilişkin ayrıntılı bilgi, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sırasıyla sunulmaktadır.

3. LİSANS ÖĞRENİMİNDE VERİLEN TEMEL DERSLER

Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisans düzeyinde işlenen temel derslerin büyük kısmı benzerlik göstermektedir. Örneğin, iktisat, hukuk, siyasi tarih ve uluslararası ilişkiler kuramları gibi dersler, Uluslararası İlişkiler bölümlerinin çoğunda okutulmaktadır. Ancak ders programlarında bazı derslerin ve/veya konuların daha öncelikli bir konumda oldukları söylenebilir. Bu derslere ilişkin daha ayrıntılı bir inceleme, tablo 4'teki veriler ışığında sunulmaktadır:

Tablo 4: Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde Lisans Düzeyinde Okutulan Temel Derslere Ait Veriler

	Zorunlu	Seçmeli	Belirsiz	Toplam
Uluslararası İlişkilere Giriş	59	-	1	60
Uluslararası İlişkiler Kuramları	52	3	-	55
Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri	53	3	-	56
Siyasi Tarih ve İlgili Dersler	64	1	-	65
Siyaset Bilimi	59	1	-	60
Hukuk Dersleri	63	-	-	63
Uluslararası Hukuk	61	2	-	63
Türk Dış Politikası	61	3	-	64
İktisat Dersleri	66	-	-	66
Sosyoloji/Siyaset Sosyolojisi	45	5	-	50
Karşılaştırmalı Siyaset	49	7	-	56
Uluslararası Politika	50	10	-	60
Siyasal Düşünceler Tarihi	48	4	-	52
Yabancı Dil	47	6	-	53
İkinci Yabancı Dil	5	17	6	28
Alan Dersleri	57	9	-	66
Türk Siyasal Yaşamı	52	6	1	59
Uluslararası Politik Ekonomi	35	14	2	51

Uluslararası ilişkiler bölümlerinde lisans eğitiminde verilen temel derslerden bir önceki bölümde, tablo 3'te bahsedilmişti. Bu nedenle yukarıdaki tabloda ilgili ders grupları tek bir başlık altında incelenmiştir. İlgili tabloda ayrıca, bu temel derslerin hangilerinin zorunlu hangilerinin ise seçmeli olduğuna dair veriler de sunulmaktadır. Tablo 4'te sunulan verilerden de anlaşılacağı üzere, lisans alanında verilen temel derslerde farklı Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ders programlarının önemli ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ancak yukarıdaki tabloda yer verilen on sekiz ders grubunu, bölüm müfredatlarında yer

alma yoğunluklarına göre üç gruba göre ayırabiliriz. İlk gruptaki dersler ders programlarında en çok yer alan derslerdir: Örneğin, her bölümde en az bir iktisat ve alan dersi bulunmaktayken; siyasi tarih, hukuk, uluslararası hukuk ve Türk dış politikası gibi dersler bu bölümlerin büyük çoğunluğunda seçmeli ya da zorunlu ders olarak okutulmaktadır. Ayrıca, ilgili bölümlerin üçü dışında diğer hepsinde, uluslararası hukuk dersi dışında hukuka giriş, anayasa hukuku ve medeni hukuk gibi ek bir hukuk dersi verildiği görülmektedir. İkinci grupta yer alan dersler ise Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarında ilk gruptaki

derslere göre daha az yer alan uluslararası ilişkilere giriş, uluslararası ilişkiler kuramları, sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, siyaset bilimi, sosyoloji, karşılaştırmalı siyaset, uluslararası politika ve Türk siyasal yaşamı dersleridir. Uluslararası ilişkiler bölümlerinde verilen ortak derslerden bölüm ders programlarında en az yer verilenleri ise üçüncü grupta yer alan siyasal düşünceler tarihi, uluslararası politik ekonomi, yabancı dil ve ikinci yabancı dil dersleridir.

Tablo 5: Uluslararası İlişkiler Lisans Öğreniminde Önerilen İkinci Yabancı Dil Dersleri

	Zorunlu	Seçmeli
Almanca	3	10
Arapça	-	5
Çince	2	5
Fransızca	3	10
İngilizce	-	2
İspanyolca	2	5
İtalyanca	-	1
Korece	1	-
Japonca	2	3
Rusça	3	1
Yunanca	-	1

Çalışmanın ortaya çıkardığı diğer bir bulgu ise dil dersleri ile ilgili olmuştur. Uluslararası ilişkiler bölümlerinin 53’ünde öğrencilere zorunlu ya da seçmeli olarak bir yabancı dil dersi önerilmektedir. Yukarıdaki tabloda yer almayan bir bilgi ise, toplam 53 bölümde verilen bu derslerden 43’ünde ilgili ders İngilizceyken, 1’inde İngilizce, Almanca ya da Fransızca seçeneğinin mevcut olduğu, 9’unda ise verilen dil dersinin hangisi olduğunun belirlenemediğidir. Ancak aşağıdaki beş numaralı tabloda daha ayrıntılı bir şekilde görüldüğü üzere, ikinci dil olarak önerilen dillerde çeşitlilik göze çarpmaktadır.

Tablo 4’te Uluslararası ilişkiler bölümlerinin 28’inin ders programında seçmeli ya da zorunlu olarak ikinci bir yabancı dil dersinin mevcut olduğu belirtilmişti. Tablo 5’te de görüleceği üzere, ikinci yabancı dil dersi olarak en çok önerilen dersler Almanca ve Fransızca olmuştur. Bu dersleri İspanyolca ve Çince dersleri takip etmektedir. Altı üniversitede ise önerilen ikinci yabancı dil derslerinin hangileri olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Tablo 6: Uluslararası İlişkiler Lisans Öğreniminde Önerilen Alan/Bölge Dersleri

	Zorunlu	Seçmeli	Zorunlu ve Seçmeli	Toplam
Afrika	1	9	-	10
Akdeniz	1	3	-	4
ABD	10	37	1	47
Asya	-	7	-	7
Asya-Pasifik	1	6	-	7
Avrasya	2	15	-	17
Avrupa/Avrupa Birliği	51	10	32	61
Balkanlar/Balkan Ülkeleri	6	31	-	37
Çin	-	5	-	5
Kafkaslar	3	13	-	16
Kafkaslar ve Orta Asya	1	8	-	9
Latin Amerika	-	12	-	12
Orta Asya	5	4	-	9
Orta Doğu	19	35	1	54
Rusya	3	24	-	27
Uzakdoğu	-	5	-	5
Üçüncü Dünya Ülkeleri	3	5	-	8

Uluslararası ilişkiler bölümlerinde önerilen alan/bölge dersleri açısından en zengin müfredatı sahip Uluslararası ilişkiler bölümleri Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Beykent Üniversitesi ve Zirve Üniversitesi’nde bulunmaktadır. Bu alan derslerine ilişkin veriler yukarıdaki tabloda daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Tablodan da anlaşılacağı üzere, bazı alan dersleri hem zorunlu hem ders seçmeli olarak verilmektedir. Üçün altında Uluslararası ilişkiler bölümünün müfredatında yer verilen alan dersleri ise çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir.

Yukarıdaki tabloda açık bir şekilde görüldüğü üzere, Uluslararası ilişkiler bölümlerinde en çok verilen alan dersi Avrupa veya daha özel bir şekilde Avrupa Birliği olmuştur. Bu bölge üzerine olan dersler 51 bölümde zorunlu ders olarak okutulurken, 10’unda seçmeli, 32’sinde ise hem zorunlu hem de seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Avrupa veya Avrupa Birliği ile ilgili bir derse müfredatında ne seçmeli ne de zorunlu ders olarak yer vermeyen tek bir Uluslararası ilişkiler bölümü bulunmaktadır. Bu durumun, özellikle geçtiğimiz son on yılda Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin artması ve hatta Türkiye’nin 1999 yılında

Avrupa Birliği'ne aday ülke ilan edilmesi ile yakından alakalı olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği'ne ya da daha genel bir şekilde Avrupa ülkelerine olan siyasi ilgi, akademik ilgiyi beslemiş ve bu durum, Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ders programlarına yansımıştır.

Uluslararası ilişkiler bölümlerinin lisans müfredatlarında en çok yer verilen bölge olan Avrupa'yı sırasıyla, Ortadoğu, ABD, Balkanlar ve Rusya takip etmektedir. Bu bölgeler de Avrupa'ya benzer şekilde, gerek siyasi gerekse iktisadi alanda en çok ilişki içerisinde bulunan diğer bölgeler arasındadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren Batılılaşmayı dış politikasının temel ilkelerinden biri olarak benimsemiş, bu durumun bir sonucu olarak da Avrupa ülkeleri ve ABD başta olmak üzere Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi ön planda tutmuştur. Balkan ülkeleri ise, Osmanlı döneminden itibaren tarihsel ve kültürel olarak ilişkilerimizin yoğun olduğu ülke gruplarındandır. Bu durumun bir sonucu olarak da, bu ülke gruplarına olan ilgi, Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ders programlarına yansımıştır. Ancak özellikle 2000'li yıllarla birlikte benimsenen dinamik dış politika anlayışının bir sonucu olarak, Türkiye, bölgesel, hatta küresel güç olma isteğinin de etkisiyle sadece yakın ilişki içerisinde bulunduğu komşularıyla veya Batılı ülkelerle değil, daha az ilişki içerisinde bulunan diğer bölgelerdeki ülkelerle de ilişkilerini geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Bu durumun bir sonucu olarak da, özellikle son yıllarda ilişkilerimizi daha da geliştirmeye başladığımız Ortadoğu ülkeleri ile ilgili alan derslerinin sayısı, NATO10 müttefikimiz olan ABD ile ilgili derslerin sayısını aşmıştır. Ancak yine de daha az ilişki içerisinde bulunduğumuz bölgelerdeki ülkelere ilişkin açılan alan derslerinin sayısı, daha yoğun ilişkide bulunduğumuz ülkelerle ilgili derslere oranla daha azdır. Örneğin, Uluslararası İlişkiler bölümlerinde seçmeli ya da zorunlu ders olarak en az önerilen bölge ve ülkelerin, Karadeniz, Akdeniz, Çin, Uzakdoğu ve Asya olduğu görülmektedir. Ancak belirtmelidir ki, bölümlerin ders programlarında seçmeli ders listesinde yer alan tüm derslerin açılması mümkün olmayabilir. Bu durum özellikle, belirli bir bölge üzerinde uzmanlaşma gerektirmesi nedeniyle alan dersleri açısından söz konusudur. Ancak bu çalışma gerçekleştirilirken seçmeli ders listesinde yer alan her dersin açılmasının mümkün olduğu varsayılmaktadır.

Aslında, Uluslararası İlişkiler bölümlerinde Uluslararası İlişkiler disiplini açısından büyük önem taşımakta olan bölge çalışmalarına olan ilgi, ülkemizde yeni yeni gelişmeye başlamıştır. Bu anlamda, Avrupa,

Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya gibi bölge çalışmalarına yönelik ilginin tarihi nispeten daha eskiye dayanırken ya da bu alanlarla ilgili olarak yüksek lisans ve doktora programları mevcutken; Afrika, Latin Amerika veya Uzakdoğu gibi bölgelerin tarihine, güncel meselelerine ve kültürüne yönelik ilginin ve bu bölgeler üzerine çalışan uzman sayısının azlığı düşündürücüdür. Bu ilgisizliğin, Uluslararası İlişkiler müfredatlarına yansması şaşırtıcı değildir. Ancak Uluslararası İlişkiler bölümlerinde özellikle lisans ders programlarında bölge çalışmalarına daha çok önem verilmeye başlanması gerektiği giderek daha fazla Uluslararası İlişkiler akademisyeni tarafından dile getirilir hale gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde sunulan veriler göz önünde bulundurularak, lisans düzeyinde verilen temel ders grupları bağlamında Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarında bir standardizasyon olduğu sonucuna varılabilir. Yazar bu standardizasyonun belirli bir dereceye kadar gerekli olduğunu düşünmektedir. Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisans düzeyinde müfredatlarda yer verilen on sekiz ders grubunun her biri gereklidir. Zira her Uluslararası İlişkiler öğrencisinin dünya siyaseti hakkında kapsamlı bir bilgi donanımına ve olaylar arasındaki bağlantıları farklı yönlerden analiz edebilecek birikime ulaşmasına yardımcı olması açısından alması gereken bazı temel dersler bulunmaktadır. Ayrıca, her bilimsel disiplinde olduğu gibi, Uluslararası İlişkiler de bazı geleneksel kaynaklardan beslenmektedir. Örneğin Kut'un da belirttiği üzere (2005) disiplinler-arası bir disiplin olan Uluslararası İlişkilerin en yakın ilişki içerisinde bulunduğu, beslediği ve aynı zamanda beslediği temel disiplinler tarih, siyaset bilimi ve hukuk iken, disiplinin ekonomi, sosyoloji ve felsefe gibi farklı referans kaynakları da bulunmaktadır (Kut, 2005). Bu anlamda Uluslararası İlişkilerin klasik kaynakları arasında yer alan tarih, hukuk ve siyaset bilimi derslerinin Uluslararası İlişkiler müfredatlarının çoğunda yer alması Uluslararası İlişkiler alanında verilen öğrenimin içeriği açısından olumlu bir gelişmedir. Bu üç alan dışında Uluslararası İlişkiler bölümlerinin çoğunda öğrencilerin bir veya birkaç iktisat ve alan dersi alması, Uluslararası İlişkiler mezunlarının temel seviyede de olsa bir iktisat bilgisine sahip olması ve farklı bölgeler üzerinde genel olarak da olsa bilgisinin olması gerektiği düşünüldüğünde önem kazanmaktadır. Zaten buraya kadar bahsi geçen dersler, dünya politikası ile ilgili kapsamlı bir bilgi birikimi sunması ve son iki sene işlenecek daha ileri seviyede derslerin arka planını oluşturması açısından genellikle Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ilk iki yılında zorunlu ders olarak

sunulmaktadır. Bu gereklilik aynı zamanda Uluslararası İlişkilerin disiplinler-arası yapısı ile de yakından ilgilidir. Uluslararası İlişkilerin disiplinler-arası olması durumu, disipline ait bilgi üretim ve analiz sürecinde farklı disiplinlerin katkısını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, gittikçe küreselleşen dünyamızda bir yabancı dili iyi bir şekilde öğrenmenin önemi giderek artmaktadır. Bu anlamda Uluslararası İlişkiler öğrencileri için daha da önem kazanan yabancı dil öğreniminin Uluslararası İlişkiler müfredatlarının pek çoğunun müfredatında yer alması olumlu bir gelişmedir.

Uluslararası İlişkiler bölümlerinin lisans düzeyinde müfredatlarında eksik oldukları bazı noktalar da bulunmaktadır. Bu eksiklerden en önemlisi, müfredatların hepsinde zorunlu ders olarak yer alması gereken Uluslararası İlişkiler kuramları dersinin, incelenen 66 müfredattan 56’sında yer almasıdır. Bu oran çok düşük gözükmebilir ancak Uluslararası İlişkiler kuramları, öğrenciye, kendisine sunulan sınırsız bilgiye anlam verme ve bu bilgiyi sistematik bir şekilde değerlendirme yolunda gereklidir (Ataöv, 1967). Uluslararası İlişkiler kuramları alanında iyi bir eğitim alınması, dünya siyasetinin dinamiklerini anlama ve aynı zamanda açıklama yolunda oldukça elzemdir. Zira kuramsal bir arka plan, sadece Uluslararası İlişkiler disiplininin değil bilimsellik iddiasında bulunan tüm disiplinlerin temel parametrelerindedir. Benzer durum, uluslararası ilişkilerde araştırma yöntemleri dersi için de geçerlidir. Uluslararası İlişkiler kuramları gibi ilgili bölümlerin 56’sının müfredatında yer alan bu ders, öğrenciye bilimsel bir araştırmanın nasıl yapılacağını ve bu araştırmayı yaparken kullanacağı kavram ve teknikleri öğretmesinin yanı sıra, öğrenilen bilginin nasıl değerlendireceği konusunda gerekli bilgileri sunmaktadır. “Kuramsal ve yöntemsel çerçevenin (metodoloji), Uluslararası İlişkiler disiplininin en önemli iki nüvesi olması” nedeniyle (Hürsoy

ve Tepeciklioğlu, 2013), bu ders de Uluslararası İlişkiler kuramları dersi gibi tüm Uluslararası İlişkiler bölümlerinde okutulması zorunlu derslerden olmalıdır. Benzer şekilde, uluslararası politik ekonomi ve ikinci yabancı dil derslerinin Uluslararası İlişkiler bölümlerinin müfredatlarında çok sık yer almadıkları görülmektedir ancak bu derslerin de Uluslararası İlişkiler müfredatlarında daha sık verilen dersler arasında yer alması gerektiği düşünülmektedir. Uluslararası iktisadi süreçler ve siyasal kurumlar arasındaki ilişkinin önemi, uluslararası siyasetteki gelişmelerin iktisadi faktörler göz önünde bulundurulmadan analizini imkânsız kılmaktadır. Öğrenciye bu şekilde bir analiz yapma fırsatı tanıyan uluslararası politik ekonomi dersi, giderek daha fazla Uluslararası İlişkiler bölümünün müfredatında kendisine yer bulsa da, bu sayının daha da artması gereklidir. İkinci yabancı dil öğrenimi de özellikle Uluslararası İlişkiler öğrencileri için sadece mesleki anlamda değil kültürel anlamda önem taşımaktadır.

4. LİSANSÜSTÜ ÖĞRENİMDE VERİLEN TEMEL DERSLER

Lisansüstü öğrenimde, öğrencilerin alması gereken toplam kredi sayısı lisans öğrenimine göre oldukça azdır. Yükseköğretim Kurulu Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin dokuzuncu maddesinin (a) bendine göre, tezli yüksek lisans programları, “toplam yirmi bir krediden az olmamak koşuluyla en az yedi adet ders, bir seminer dersi ve tez çalışmasından oluşur” (YÖK, 1996). Aşağıdaki tabloda, ders programına ulaşılabilen otuz sekiz Uluslararası İlişkiler programında bu dersler arasından en çok okutulan on ders grubuna yer verilmiştir. Lisans düzeyinde önerilen alan dersleri ile ilgili olan altı numaralı tabloda olduğu gibi, Tablo 7’de de, üçün altında bölümün müfredatlarında yer verilen alan dersleri çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

Tablo 7: Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğreniminde Okutulan Temel Dersler*

	Zorunlu	Seçmeli	Belirsiz	Toplam			
Uluslararası İlişkiler	19	9	3	31			
Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri	20	4	4	28			
Türk Dış Politikası	14	16	4	34			
Uluslararası Politika	12	19	3	34			
Siyasi Tarih ve İlgili Dersler	6	6	3	15			
Hukuk Dersleri	8	18	4	30			
Türk Siyasal Yaşamı	4	9	1	14			
Uluslararası Politik Ekonomi	1	15	3	19			
Seminer	27	1	2	30			
Alan Dersleri	5	28	5	38			
Avrupa/AB	Ortadoğu	K. ve OA*	ABD	Rusya	Balkanlar	Afrika	Asya
32	25	15	14	14	12	3	3

(Not: * Kafkasya ve Orta Asya)

Yukarıda bahsi geçen Yükseköğretim Kurulu Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin doku-zuncu maddesinin (a) bendine göre, tezli yüksek lisans programlarında seminer dersi bulunması zorunludur. Ancak ilgili maddede belirtildiği üzere, "seminer dersi ve tez çalışması kredisiz olup başarılı veya başarısız olarak değerlendirilir" (YÖK, 1996). Bu nedenle çalışma kapsamında incelenen 38 yüksek lisans programının müfredatlarının çok büyük bir çoğunluğunda seminer dersi zorunlu ders olarak yer almaktadır (27). Üç programda ise seminer dersinin seçmeli mi yoksa zorunlu mu olduğu belirlenememiştir. Seminar dersinin sekiz yüksek lisans programının müfredatında yer almaması durumu ise, bu dersin zorunlu ancak kredisiz olmasına bağlı olarak açıklanabilir.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, Uluslararası İlişkiler bölümlerinde yüksek lisans düzeyinde okutulan dersler, lisans dersleri ile belirli bir oranda paralellik arz etmektedir. Lisans programlarında olduğu gibi, yüksek lisans programlarında da alan dersleri ders programlarına ulaşılabilen tüm bölümlerde okutulmaktadır. Bu ders grubunda en çok yer verilen bölge/alan ise lisans düzeyindeki çalışma sonucuna benzer bir şekilde Avrupa ya da daha özel bir şekilde Avrupa Birliği olmuştur. Otuz iki yüksek lisans programında, Avrupa/Avrupa Birliği ya da herhangi bir Avrupa ülkesi ile ilgili dersler bulunmaktadır. Bu derslere müfredatlarında yer vermeyen yüksek lisans programı sayısı ise sadece altı olmuştur. Avrupa ile ilgili dersleri, Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya, ABD, Rusya ve Balkanlar ile ilgili dersler takip etmektedir. Yüksek lisans müfredatlarında en az yer verilen alan dersleri ise Afrika ve Asya ile ilgili dersler olmuştur. Ancak özellikle Afrika üzerine olan alan derslerinin varlığı, kısıtlı üniversitede okutulmasına rağmen, oldukça önemlidir. Zira Afrika, uzun yıllar gerek Türk dış politikasında, gerekse akademide en çok ihmal edilen bölgelerin başında gelmiştir. Çalışmanın kapsamında daha önce de belirtildiği üzere, dış politika eğilimleri ile Uluslararası İlişkiler bölümlerinde işlenen müfredat arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, Afrika ile ilgili derslere, üç bölümde bile olsa yer verilmesinin, dış politikamızda, özellikle Sahra-altındaki Afrika ülkelerine olan ilginin ve 2000'li yıllardan itibaren Dışişleri Bakanlığı tarafından alınan Afrika'ya Açılım politikasının önemli rolü olduğu söylenebilir.

Uluslararası İlişkiler ile ilgili yüksek lisans programlarının müfredatlarında en çok yer verilen ders grubu olan alan derslerini, Türk dış politikası ve uluslararası politika ile ilgili dersler takip etmektedir. Bu üç ders

grubunun ardından yüksek lisans programlarında en çok yer verilen diğer derslerin ise uluslararası ilişkiler, hukuk ve araştırma yöntemleri dersleri olduğu görülmüştür. Bu durum da lisans programları ile benzerlik taşımaktadır. Yüksek lisans programlarında en az yer verilen ders grupları ise sırasıyla, Türk siyasal yaşamı, siyasi tarih ve uluslararası politik ekonomi dersleri olmuştur. Lisans müfredatlarının incelemesinin yapıldığı bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, uluslararası politik ekonomi dersi, lisans düzeyinde de en az yer verilen ders gruplarından olmuştur.

Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisans ve yüksek lisans programlarının müfredatlarının ortak yanları bulunduğu gibi, farklılaştıkları pek çok alan da bulunmaktadır. Örneğin alan dersleri lisans düzeyinde büyük oranda zorunlu ders olarak okutulurken, yüksek lisans düzeyinde ise bir veya birkaç alan dersine müfredatlarında zorunlu ders olarak yer veren tezli yüksek lisans programı sayısı sadece beştir. Yirmi sekiz bölümde ise alan dersleri seçmeli ders olarak verilmektedir. Ayrıca, siyasi tarih ve dünya tarihi gibi dersler, lisans programlarının büyük çoğunluğunda zorunlu ders olarak okutulurken, yüksek lisansta bu durum büyük oranda ortadan kalkmıştır. Hatta lisans programlarında siyasi tarih/dünya tarihi/uygarlık tarihi ders grubunun bir bölüm hariç hepsinde zorunlu (64) ve seçmeli (1) bir şekilde okutulduğu görülmekteyken, bu ders grubu yüksek lisans düzeyinde en az yer verilen ders grupları arasında yer almıştır. Benzer durum, Türk siyasal yaşamı dersi için de geçerlidir. Bu ders de lisans düzeyinde en sıklıkla yer verilen ikinci grup dersler arasında yer almasına rağmen, yüksek lisans düzeyinde müfredatlarda en az yer verilen dersler arasında olmuştur. Uluslararası İlişkiler bölümlerinde doktora düzeyinde okutulan ders seçiminde, yüksek lisans ile benzer bir eğilim olduğu gözlenmiş, bu nedenle de doktora dersleri ile ilgili aşağıdaki tabloda, yüksek lisans ile aynı ders gruplarına yer verilmiştir. İlgili tabloda, lisans ve yüksek lisans öğreniminde okutulan temel derslerle ilgili hazırlanan tablolarda olduğu gibi, alan derslerinde üçün altında bölümde yer verilen dersler çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir. Aynı tabloda, ders programlarına ulaşılabilen yirmi doktora programında mevcut on ders grubuna ait veriler sunulmuştur.

Tablo 8: Uluslararası İlişkiler Doktora Öğreniminde Okutulan Temel Dersler*

	Zorunlu	Seçmeli	Belirsiz	Toplam	
Uluslararası İlişkiler	7	6	3	16	
Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri	9	1	2	12	
Türk Dış Politikası	2	8	2	12	
Uluslararası Politika	6	10	2	18	
Siyasi Tarih ve İlgili Dersler	2	14	2	18	
Hukuk Dersleri	4	9	1	14	
Türk Siyasal Yaşamı	3	6	-	9	
Uluslararası Politik Ekonomi	-	7	1	8	
Seminer	9	2	-	11	
Alan Dersleri	2	14	2	18	
Avrupa/AB	Ortadoğu	Balkanlar	ABD	Rusya	K. ve OA.
19	13	10	9	9	6

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere, alan dersleri, lisans ve yüksek lisans düzeyinde olduğu gibi, doktora müfredatlarında da en çok yer verilen dersler arasında yer almaktadır. Lisans ve yüksek lisans programlarına benzer şekilde, doktora programlarında da, alan dersi olarak önerilen derslerde Avrupa ve/veya Avrupa Birliği dersleri yine ilk sırada yer almıştır. Avrupa, Avrupa Birliği ya da herhangi bir Avrupa ülkesi ile ilgili dersler, müfredatına ulaşılan yirmi doktora programından sadece bir tanesinde mevcut değildir. Avrupa ile ilgili dersleri sırasıyla, Ortadoğu, ABD ve Rusya ile ilgili dersler izlemektedir. Yukarıdaki tabloda yer verilen alan derslerinden doktora müfredatlarında en az yer verileni ise Kafkasya ve Orta Asya ile ilgili dersler olmuştur.

Uluslararası ilişkiler alanındaki doktora programlarının müfredatlarında alan dersleri ile birlikte en çok verilen diğer dersler, uluslararası politika ve siyasi tarih dersleri olmuştur. Bu dersleri; hukuk, Türk dış politikası, sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve seminer dersleri izlemektedir. Doktora düzeyinde en az yer verilen dersler ise sırasıyla uluslararası politik ekonomi ve Türk siyasal yaşamı dersleri olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere, bu iki ders, yüksek lisans düzeyinde de en az yer verilen dersler arasındadır. Hatta uluslararası politik ekonomi dersi, Türk siyasal yaşamı dersinden farklı olarak, lisans ders programlarında da en az yer verilen ders grupları arasında yer almıştır.

Alan derslerinin lisans düzeyinde büyük oranda zorunlu ders olarak okutulmakta olduğundan bahsedilmmişti. Uluslararası ilişkilerle ilgili doktora programlarında ise, yüksek lisans programlarına benzer bir şekilde, alan derslerinin daha çok seçmeli ders olarak okutulduğu görülmektedir. Bir veya birkaç alan dersine müfredatlarında zorunlu ders olarak yer veren doktora programı sayısı sadece ikidir. Benzer durum

siyasi tarih ve ilgili dersler için de geçerlidir. Bu ders grubu lisans düzeyinde büyük oranda zorunlu ders olarak okutulurken, doktora programlarında, yüksek lisans programlarında olduğu gibi, bu durumun büyük oranda ortadan kalktığı görülmektedir. Türk siyasal yaşamı dersi de, lisans düzeyinde en sıklıkla yer verilen ikinci grup dersler arasında yer almaktayken, bu ders doktora müfredatlarında -yine yüksek lisans müfredatlarına benzer şekilde -en az yer verilen dersler arasında yer almaktadır.

Uluslararası ilişkiler bölümlerinde lisansüstü düzeyde verilen derslerin değerlendirmesi yapılırken, şu nokta göz önünde bulundurulmalıdır: Sadece Uluslararası İlişkiler alanında değil, tüm disiplinlerde, lisansüstü öğrenim görecektir olan öğrencinin, öğrenim görülen alanla ilgili lisans öğreniminin sağladığı belirli bir bilgi birikimine sahip olduğu varsayılmaktadır. Örneğin, siyasi tarih ve dünya tarihi gibi derslerin lisans programlarının büyük çoğunluğunda zorunlu ders olarak okutulurken, yüksek lisans ve doktora programlarında genellikle seçmeli dersler arasında yer alması ve müfredatlarda daha az yer bulması bu durumla yakından ilgilidir. Uluslararası ilişkiler ile ilgili bir bölümden mezun olan öğrencilerin bu türden temel dersleri lisans öğreniminde almaları nedeniyle, bölümler, lisansüstü eğitimde farklı uzmanlık alanlarına göre dersler sunma eğiliminde olmaktadır. Benzer durum, alan derslerinin lisans düzeyinde daha çok zorunlu olup, lisansüstü düzeyde seçmeli olması için de geçerlidir. Lisansüstü öğrenim genelde belirli bir alanda uzman yetiştirmeyi amaçladığından, bu dönemde öğrencinin, müfredatlarda farklı alan derslerinin yer alması yoluyla ilgi duyduğu alan veya bölgeler üzerine öğrenim görmesi istenmektedir. Ancak Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisansüstü düzeyde önerilen alan dersleri daha çok çeşitlilik göstermelidir. Zira bir Uluslararası ilişkiler öğrencisi, Avrupa/AB, ABD veya Ortadoğu ile ilgili dersleri lisans dönemin-

de de seçme imkânına sahiptir. Lisansüstü düzeyde önerilen alan derslerinin artışı, bölüm kadrolarında yer alan öğretim elemanlarının uzmanlık alanı ile yakından ilgili olmasına rağmen, farklı bölümlerden ya da üniversitelerden öğretim elemanı getirilmesi yoluyla lisansüstü müfredatlar alan dersleri açısından zenginleştirilebilir. Alan/bölge çalışmaları, Uluslararası ilişkiler disiplininin uzun yıllar ihmal edilen ancak en önemli çalışma alanlarından birisini oluşturmaktadır. Üstelik belirli bölgelerin gerek lisans gerekse lisansüstü müfredatlarda ciddi bir şekilde ihmali, Uluslararası ilişkiler disiplininin ülkemizde gelişimini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Burada belirtilmesi gereken son nokta, lisansüstü müfredatların lisans müfredatlarından mümkün olduğunca farklılaşması, lisans düzeyinde pek çok bölümde verilen bazı temel derslerin lisansüstü düzeyde tekrarlanmaması ve lisansüstü müfredatlarda yer verilen seçmeli ders listesinin sayısının artırılmasının gerekliliğidir.

5. SONUÇ

Temmuz 2012 itibariyle Uluslararası ilişkiler alanındaki lisans ve lisansüstü programların müfredatlarının incelenmesi sonucunda ortaya konulan çalışmanın temel bulguları şu şekildedir: Alan dersleri, gerek lisans, gerekse lisansüstü düzeyde müfredatlarda en çok yer verilen derslerin başında gelmektedir. Avrupa, Avrupa Birliği ya da herhangi bir Avrupa ülkesi ile ilgili olarak önerilen dersler ise; lisans, yüksek lisans ve doktora müfredatlarında en çok yer verilen bölge/alan dersleri olmuştur. Alan dersleri dışında iktisat dersleri tüm Uluslararası ilişkiler bölümlerinin lisans ders programlarında yer almaktadır. Bölüm ders programlarında lisans düzeyinde nispeten en az yer verilen dersler ise, siyasal düşünceler tarihi, uluslararası politik ekonomi, yabancı dil ve ikinci yabancı dil dersleri olmuştur.

Çalışma sonucunda görüldüğü üzere, yüksek lisans ve doktora düzeyinde sonuçların lisans düzeyi ile kısmen benzerlik gösterdiği yanlar bulunmaktadır. Yüksek lisans programlarında en az yer verilen ders grupları ise sırasıyla, Türk siyasal yaşamı, siyasi tarih ve uluslararası politik ekonomi dersleri olmuştur. Bu üç dersten uluslararası politik ekonomi ve Türk siyasal yaşamı dersleri doktora düzeyinde de en az yer verilen dersler arasında yer almaktadır.

Uluslararası ilişkiler bölümlerinde lisans ve lisansüstü programların benzerlik gösterdiği yanlar bulunduğu gibi, farklılaştıkları pek çok alan da bulunmaktadır. Örneğin alan dersleri lisans düzeyinde büyük oranda zorunlu ders olarak okutulurken, yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir veya birkaç alan dersine müfredatlarında zorunlu ders olarak yer veren bölüm

sayısı oldukça azdır. Ayrıca siyasi tarih ve dünya tarihi gibi dersler lisans programlarının büyük çoğunluğunda zorunlu ders olarak okutulurken, yüksek lisans ve doktora bu durum büyük oranda ortadan kalkmıştır.

Çalışmanın temel argümanı, Türkiye’de gerek devlet gerekse vakıf üniversitelerinde lisans ve lisansüstü kademedeki verilen derslerde bir standardizasyon olduğu ve çalışma kapsamında da belirtildiği gibi bu standardizasyonun belirli bir derecede gerekli olduğudur. Bu standardizasyon daha çok alan derslerinde gözlenmektedir. Ancak alan dersleri gerek lisans gerekse lisansüstü düzeyde ders programlarında en çok verilen dersler olmasına rağmen, verilen alan dersleri bölümden bölüme değişiklik göstermektedir. Bu derslerdeki çeşitlilik ve farklılık, Uluslararası ilişkiler bölümlerindeki öğretim görevlilerinin uzmanlık alanları ile yakından bağlantılıdır. Benzer durum, Uluslararası ilişkiler bölümlerinde ikinci yabancı dil olarak önerilen dil dersleri için de geçerlidir. Bu dersler de, ilgili bölüm, fakülte ya da üniversite bünyesinde yabancı dil dersi veren öğretim görevlilerinin öğrenim alanlarıyla ilgilidir. Bu derslerin açılma durumu, bölüm, fakülte ya da üniversite bünyesindeki öğretim üyelerinin uzmanlık alanları ile yakından alakalı olduğundan, alan/bölge ve ikinci yabancı dil derslerinin, Uluslararası ilişkiler bölümlerinin ders programlarının standardizasyondan kısmen saptığı dersler olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, Uluslararası ilişkiler bölümlerinde, gerek lisans gerekse lisansüstü düzeyde temel ders grupları belirlenmesine olanak veren bu standardizasyonun lisans düzeyinde daha yüksek olduğudur. Yüksek lisans ve özellikle doktora düzeyinde ise, bölümlerin müfredatlarında farklılaşmaya ve böylelikle özgünleşmeye çalıştıkları görülmektedir. Ancak bu farklılık ve özgünlük, daha çok farklı adlarla, özellikle farklı bölgelere özel olarak açılan tezli ve tezsiz yüksek lisans programlarında daha bariz bir şekilde gözlenmektedir. Örneğin, “Asya Çalışmaları” adını taşıyan bir yüksek lisans programında, daha çok bu bölgenin tarihi, bölge ülkelerinin birbirleri ile olan ilişkileri, bölge siyaseti ve bölgedeki güncel gelişmeler ve hatta herhangi bir bölge dili üzerine eğitim verilmektedir. Türkiye’de sosyal bilimler enstitülerinde farklı bölgeler üzerine uzmanlaşma sağlamayı amaçlayan bu gibi pek çok farklı tezli ve tezsiz yüksek lisans programı bulunmaktadır. Ancak bu programlarda verilen derslerin, Uluslararası ilişkiler alanında verilen temel dersleri belirlemede bir katkı sağlamayacağı düşünüldüğünden, herhangi bir bölge/alan ya da Uluslararası ilişkilerin alt dalına ilişkin olarak açılan yüksek lisans programlarının müfredatlarında yer alan dersler makale kapsamında incelenmemiştir.

SON NOTLAR

¹ İstanbul Üniversitesi bünyesinde Siyasal Bilgiler Fakültesinde “Uluslararası İlişkiler”, İktisat Fakültesi’nde ise “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” bölümü olmak üzere iki farklı Uluslararası İlişkiler bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerin ikisinde de yüksek lisans ve doktora öğrenimi mevcuttur. Uluslararası İlişkilerle ilgili bu bölümlerden “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” bölümünün lisans ders programına ulaşılmasına rağmen, lisansüstü programlarının müfredatlarına ulaşılmasına rağmen, çalışma kapsamında yer verilen gerek lisans, gerekse yüksek lisans ve doktora ile ilgili verilerde Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde mevcut “Uluslararası İlişkiler” bölümüne ait ders programları dikkate alınmıştır.

² Uluslararası İlişkiler bölümlerine ilişkin bu veriler, ilgili bölümlerin ve sosyal bilimler enstitülerinin internet sayfalarındaki bilgiler esas alınarak derlenmiştir.

³ Bu üniversiteler Maltepe Üniversitesi ve İzmir Ekonomi Üniversitesidir.

⁴ “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” adı altında lisans programına sahip üniversiteler; Avrasya Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Bursa Orhangazi Üniversitesi, Çankaya Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Gazikent Üniversitesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Melikşah Üniversitesi, Niğde Üniversitesi, Rize Üniversitesi, Turgut Özal Üniversitesi, Ufuk Üniversitesi, Uluslararası Antalya Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi’dir.

⁵ Bu üniversiteler; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Ahi Evran Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Çağ Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Işık Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Okan Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Turgut Özal Üniversitesi, Ufuk Üniversitesi, Uludağ

Üniversitesi, Yalova Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Zirve Üniversitesi’dir.

⁶ Bu üniversiteler; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fatih Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Yeditepe Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi’dir.

⁷ Bu sayıya, “Uluslararası İlişkiler”, “Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler”, “Avrupa Çalışmaları”, “Avrupa Birliği”, “Avrupa Bütünleşmesi”, “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”, “Ortadoğu Araştırmaları” ve “Asya Çalışmaları” programlarında okuyan öğrenciler dahildir.

⁸ ÖSYM’nin sağladığı verilerde “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” bölümü ele alınmayıp, siyaset bilimi alanı ile ilgili, genel olarak, “Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi” şeklinde bir ayırım yapılmış ve bu ayırma göre öğretim üyesi sayısı belirlenmiştir. Bu nedenle, toplamda 25 tane olduğunu belirttiğimiz “Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler” bölümlerine ait öğretim üyesi verilerine ulaşamadığından, Uluslararası İlişkiler alanında çalışan öğretim üyesi sayısına bu bölümlerde çalışan öğretim üyeleri dahil edilmemiştir. Aynı nedenle, Uluslararası İlişkilerle ilgili bölümlerde öğrenci başına düşen öğretim üyesi sayısı üzerine bir hesaplama yapılamamıştır.

⁹ Çalışma kapsamında Uluslararası İlişkiler bölümlerinde lisans düzeyinde verilen temel dersler belirlenirken, uluslararası hukukla ilgili dersler, hukuk alanında mevcut diğer derslerden ayrı bir şekilde incelendi. Bu durumun temel nedeni, uluslararası hukuk/devletler hukuku dersinin, Uluslararası İlişkiler bölümlerinin ders programlarında hukuk alanındaki diğer derslerin yanı sıra ayrı bir ders olarak yer almasıdır. Benzer durum, “Uluslararası İlişkiler Giriş” ve “Uluslararası İlişkiler Kuramları” dersleri için de geçerlidir. “Uluslararası İlişkiler Giriş” dersinin içerik incelemesi sonucunda, pek çok üniversitede bu ders kapsamında da Uluslararası İlişkiler kuramlarına yer verildiği görülmüştür. Ancak bu iki ders, hukuk derslerinde olduğu gibi, Uluslararası İlişkiler alanında lisans düzeyinde ayrı dersler olarak yer almaktadır.

¹⁰ North Atlantic Treaty Organization.

KAYNAKLAR

- Ataöv, T. (1967) "The Teaching of International Relations in Turkey" *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22(4):373-383.
- Aydın, M. ve Yazgan, K. (2009) "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Akademisyenleri Araştırma, Eğitim ve Disiplin Değerlendirmeleri Anketi-2009" *Uluslararası İlişkiler*, 7(25): 3-42.
- Aydınlı, E. ve Mathews, J. (2009) "Turkey: Towards Homegrown Theorizing and Building a Disciplinary Community" *Tickner et al (eds.) International Relations Scholarship Around the World, New York, Routledge*.
- Erhan, Ç. (2010) "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Eğitimi İyi Değil" *Türkiye Gazetesi*, 17 Ağustos 2010.
- Hoffmann, S. (1977) "An American Social Science: International Relations" *Daedalus*, 106(3):41-60.
- Hürsoy, S. ve Tepeciklioğlu, E.E. (2013) "Uluslararası İlişkiler Eğitiminde Kalite" Dündar vd. (eds.) *Kalite Üzerine*, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Karaosmanoğlu, A. (2005) "Neighborhood; Past, Present and Future-Komşuluk;Geçmiş, Bugün ve Gelecek" *Uluslararası İlişkiler*, 2(6):131-147.
- Keyman, F. ve Ülkü, N.E. (2007) "Türkiye Üniversitelerinde Uluslararası İlişkiler Ders Müfredatı" *Uluslararası İlişkiler*, 4(13):99-105.
- Kut, Ş. (2005) "Türkiye'de Uluslararası İlişkilerin Geleceği" *Uluslararası İlişkiler*, 2(6):87-105.
- ÖSYM (2008) <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-58965/h/bolum-4--yuksekogretim-programlari--normal-yerlestirme-.pdf>, (05.03.2012).
- ÖSYM (2012) <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-8228/h/29lisansogretimalan.pdf>, (04.03.2012).
- ÖSYM (2012) <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-58222/h/23ogretimalanlisansustu.pdf?ret=0>, (08.03.2012).
- ÖSYM (2012) <http://www.osym.gov.tr/dosya/1-58211/h/13ogretimalanlisansogrencisay.pdf?ret=0>, (05.03.2012)
- Sezer, D.B. (2005) "Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Bilim Dalı Olarak Gelişmesine Güncel ve Tarihsel Bir Bakış" *Uluslararası İlişkiler*, 2(6):87-105.
- Smith, S. (2000) "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?" *British Journal of Politics and International Relations*, 2(3):374-402.
- Smith, S. (2002) "The United States and the Discipline of International Relations: Hegemonic Country, Hegemonic Discipline" *International Studies Review*, 4(2):67-85.
- YÖK (1996) <http://www.yok.gov.tr/content/view/417/183/lang,trl/>, (05.04.2012).
- YÖK (2012) <http://www.yok.gov.tr/content/view/527/222/>, (01.03.2012).
- YÖK (2012) <http://www.yok.gov.tr/content/view/532> (12.07.2012).